

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

گزارش پژوهشی:

بررسی عدم کفایت سرمایه گذاری در بخش کشاورزی

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

- وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: علی قنبری شیرسوار

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲	* نکات برجسته
۲	* مقدمه و طرح مسئله
	* روند سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ایران
۴	* اثرات سهم کم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی
۴	* نرخ کارمزد تسهیلات بانک کشاورزی
۵	* پائین بودن درآمد سرانه کشاورزان
۶	* موانع و چالش‌های اساسی سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی
۶	* جمع بندی

پژوهشی
معاونت سیاسی
صدا و سیما

*** نکات برجسته**

- ❖ از میان سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی، سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار است.
- ❖ بخش کشاورزی با توجه به منابع فیزیکی، استعداد و نیروی انسانی و فرصت‌های توسعه، جاذبه‌های لازم را جهت سرمایه‌گذاری ندارد.
- ❖ از جمله دلایل عدم سرمایه‌گذاری کافی در بخش کشاورزی می‌توان به ریسک بالای تولید محصولات کشاورزی، هزینه بالای نگهداری محصولات، کمبود اعتبارات ریالی و ارزی، عدم گسترش صنایع تبدیلی، فقدان نظام تشویقی و سودآوری بیشتر دیگر بخش‌ها به ویژه خدمات اشاره نمود.
- ❖ به طوری که میانگین سهم بخش کشاورزی از سرمایه‌گذاری در اقتصاد کشور در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ برابر ۴.۲ درصد بوده و در عین حال کمترین تداوم روند سرمایه‌گذاری نیز مربوط به همین بخش بوده است.
- ❖ اگر چه رشد بخش کشاورزی تاکنون مثبت بوده است اما ادامه تولید بدون تشکیل سرمایه مناسب، در آینده لطمات جبران ناپذیری را بر منابع پایه کشور وارد خواهد ساخت.
- ❖ نرخ سود تعیین شده برای تسهیلات کشاورزی بالا بوده و این موضوع کاهش انگیزه برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی را در پی خواهد داشت.
- ❖ بررسی درآمد و هزینه خانوار روستایی بنا بر اطلاعات هزینه - درآمد خانوارهای مرکز آمار نشان می‌دهد که همواره هزینه خانوار روستایی از درآمد آنها بیشتر بوده و تنها از سال ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ درآمد خانوار روستایی از هزینه پیشی گرفته است.
- ❖ تدوین استراتژی بهبود سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی یکی از الزامات اصلی تدوین راهبرد جامع بخش کشاورزی در کشور است.

*** مقدمه و طرح مسئله**

سرمایه‌گذاری یکی از مهمترین عوامل رشد و توسعه اقتصادی هر کشوری می‌باشد. از میان سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی، سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار است. زیرا سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، به دلیل افزایش پیوسته تقاضا برای مواد غذایی و دیگر محصولات کشاورزی، می‌تواند موجب رشد تولید و اشتغال در این بخش شود. اما با توجه به مطالعات انجام شده، بخش کشاورزی منابع فیزیکی، استعداد و نیروی انسانی و فرصت‌های توسعه، جاذبه‌های لازم را برای سرمایه‌گذاری ندارد. از جمله دلایل عدم سرمایه‌گذاری کافی در بخش کشاورزی می‌توان به ریسک بالای تولید محصولات کشاورزی، هزینه بالای نگهداری محصولات، کمبود اعتبارات ریالی و ارزی، عدم گسترش صنایع تبدیلی، فقدان نظام تشویقی و سودآوری بیشتر دیگر بخش‌ها به ویژه خدمات اشاره نمود. با توجه به تأکید مسئولان امر در خصوص اولویت‌دار بودن موضوع

سرمایه‌گذاری، پیدا کردن راهکارهایی برای حل مشکل سرمایه‌گذاری که بخش کشاورزی از آن رنج می‌برد، ضروری به‌نظر می‌رسد.

سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، علاوه بر اینکه موجب رشد تولید و اشتغال در این بخش می‌گردد، با توجه به ارتباطات پسین و پیشین این بخش با دیگر بخش‌ها، به رشد تولید و اشتغال در بخش‌های دیگر نیز کمک می‌کند. با توجه به اینکه بیشتر فعالیت‌های کشاورزی در مناطق روستایی انجام می‌شود، گسترش سرمایه‌گذاری در این بخش، باعث ایجاد فرصت‌های شغلی بیشتر در مناطق روستایی و جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها می‌گردد. بنابراین، شناسایی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و اتخاذ سیاست‌های مناسب برای گسترش سرمایه‌گذاری، از اهمیت فراوانی برخوردار است. به رغم استعدادهای فراوان بخش کشاورزی در کشور، این بخش با چالش‌های اساسی و تنگناهای پرشماری روبرو است که از جمله آن می‌توان به عدم کفایت سرمایه‌گذاری و بالا بودن نرخ کارمزد و پایین بودن درآمد سرانه کشاورزان اشاره نمود.

رشد سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ایران

سرمایه یکی از مهمترین نهاده‌های تولید به‌شمار می‌آید. این نهاده نقش بسزایی در افزایش سطح تولید فعالیت‌های اقتصادی و در نتیجه افزایش بهره‌وری سایر عوامل تولید دارد. در بخش کشاورزی نیز سرمایه و سرمایه‌گذاری عنصر کلیدی رشد و توسعه محسوب می‌شود. یکی از چالش‌های مهم بخش کشاورزی در ایران عدم کفایت سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و همچنین نرخ بالای کارمزد اعتبارات پرداختی به این بخش است. بخش کشاورزی در طول تاریخ مدون شده اقتصاد ایران کوچکترین مقصد سرمایه‌گذاری در کشور بوده است به طوری که میانگین سهم بخش کشاورزی از سرمایه‌گذاری در اقتصاد کشور در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ برابر ۴.۲ درصد بوده و در عین حال کمترین تداوم روند سرمایه‌گذاری نیز مربوط به همین بخش بوده است.^۱

بررسی روند بلند مدت تغییرات سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ بر اساس اطلاعات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۹) نشان از وجود دو روند متفاوت در این بخش دارد؛ از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۰ شاهد افزایش سرمایه‌گذاری و رشد ۱۰/۷ درصدی در این متغیر بوده‌ایم اما از سال ۱۳۹۰ به این سو میزان شاهد روند کاهشی سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی بوده‌ایم به طوری که در بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ رشد متوسط سرمایه‌گذاری برابر ۵- درصد بوده است. در واقع این کاهش به حدی بوده که میزان سرمایه‌گذاری انجام گرفته در سال ۱۳۹۴ به سطح تشکیل سرمایه در سال ۱۳۸۰ تنزل یافته است.^۲ هرچند بررسی انجام گرفته نشان از رشد ۳/۴ درصدی موجودی سرمایه در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ دارد اما ادامه روند کاهشی سرمایه‌گذاری در کنار استهلاک سرمایه در سال‌های آتی منجر به کاهش موجودی سرمایه خواهد شد.^۳ توجه به این نکته ضروری

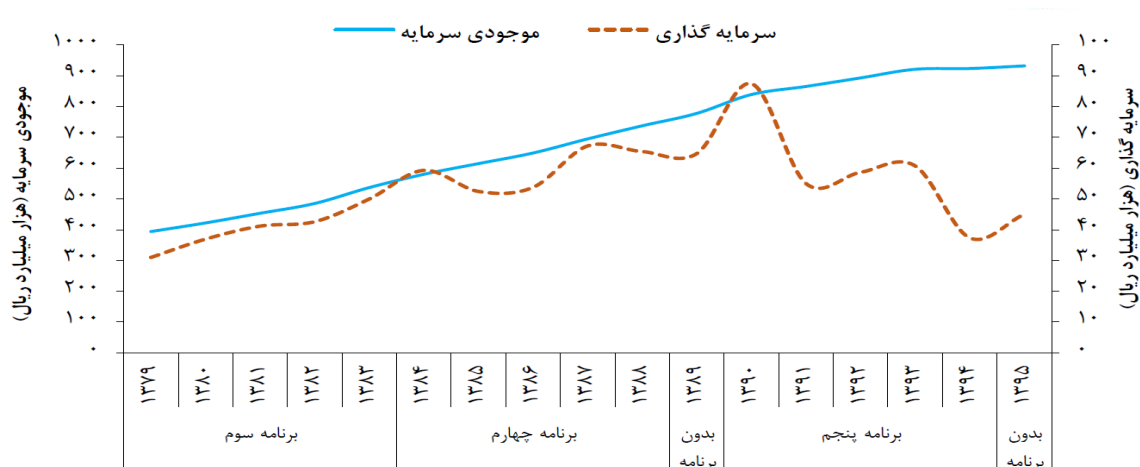
۱ - نظام اسلامی، م، گیلانپور، الف و کلاتری، ع . 1394 . بررسی اثر حمایت دولت بر رقابت پذیری محصولات کشاورز، اقتصاد کشاورزی و توسعه، دوره 23، شماره ۹۲: ۳۷-۲۱.

۲ - حساب های ملی بانک مرکزی، ۱۳۹۹

۳ - گزارش اقتصاد کشاورزی، 1399، مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب، نویسندگان: بخشایش، مطهره؛ کشاورز، عباس؛ شریعتمدار، محمدحسین؛ فکاری سرده‌ایی، بهزاد . <http://awnrc.com>.

است که سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی مهمترین عامل حفظ منابع تولید، رشد بخش کشاورزی و افزایش درآمد فعالان بخش است.

شکل ۱- سرمایه‌گذاری و موجودی سرمایه به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰

ماخذ: حساب‌های ملی بانک مرکزی

اثرات سهم کم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی

از سوی دیگر سهم کم بخش کشاورزی از سرمایه‌گذاری و تشکیل موجودی سرمایه باعث شده است تا بخش کشاورزی نتواند از فناوری مناسب در فرایند تولید استفاده کرده و مصرف منابع پایه (زمین، آب، ...) به طور بهینه صورت نمی‌گیرد^۱. از طرفی تلاش‌های صورت گرفته برای افزایش تولید بخش کشاورزی فشار مضاعفی را بر این منابع وارد می‌کند. اگر چه رشد بخش کشاورزی تاکنون مثبت بوده است اما ادامه تولید بدون تشکیل سرمایه مناسب، در آینده لطمات جبران ناپذیری را بر منابع پایه کشور وارد خواهد ساخت.

نرخ کارمزد تسهیلات بانک کشاورزی

دریافت تسهیلات بانکی یکی از مهمترین منابع تامین سرمایه و افزایش سرمایه‌گذاری و موجودی سرمایه در بخش کشاورزی است و نرخ دریافت این تسهیلات مهمترین عامل انگیزشی برای فعالان بخش کشاورزی است^۲. بر اساس اطلاعات بانک مرکزی ایران در بین سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۱ بخش کشاورزی با میانگین نرخ سود تسهیلات کمتر از ۱۵ درصد کمترین نرخ سود را در بین بخش‌های اقتصادی پرداخت می‌کرده است^۳. در ادامه میزان سود تسهیلات پرداختی توسط تمامی بخش‌ها تقریباً یکسان بوده اما از سال ۱۳۹۲ به این سو میانگین نرخ سود تسهیلات پرداختی افزایش قابل توجهی داشته و در این بین بخش کشاورزی با میانگین سود تسهیلات ۱۸ درصد پس از بخش خدمات در رتبه دوم قرار گرفته است. با در نظر گرفتن این موضوع که به طور ذاتی میزان بازدهی بخش کشاورزی به دلیل وجود ریسک‌های متعدد نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی کمتر است و همچنین با در نظر

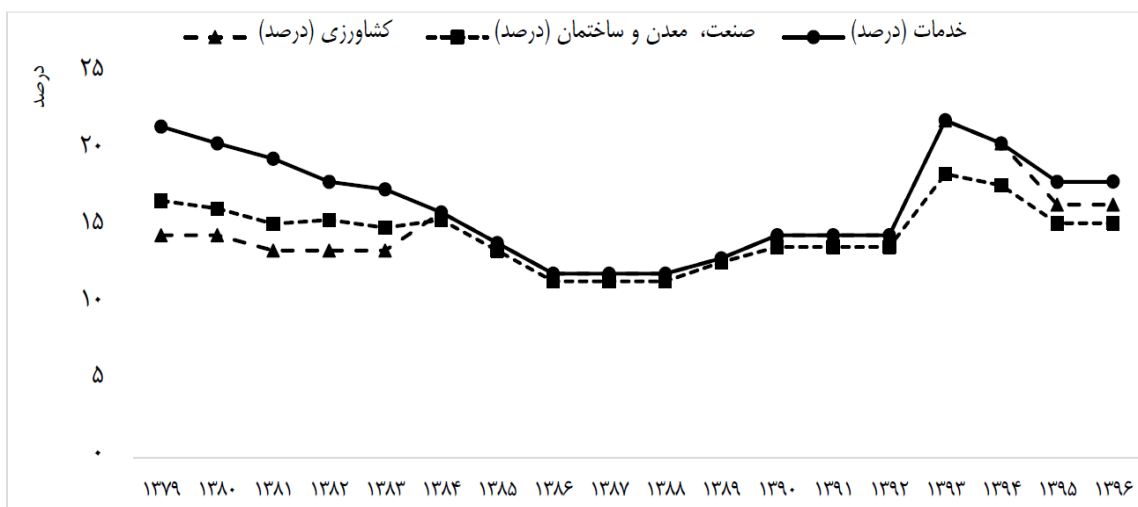
۱- فائو، ۲۰۱۳

۲- تاجی و امیدی کیا، ۱۳۹۲

۳- نظام الاسلامی، م، گیلانپور، الف و کلانتری، ع . 1394 . بررسی اثر حمایت دولت بر رقابت پذیری محصولات کشاورزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه، دوره 23، شماره ۹۲: ۲۷-۲۱.

گرفتن شرایط اقتصادی موجود به نظر می‌رسد نرخ سود تعیین شده برای تسهیلات کشاورزی بالا بوده و این موضوع کاهش انگیزه برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی را در پی خواهد داشت.

شکل ۲- میانگین نرخ سود مورد انتظار تسهیلات در عقود مشارکتی

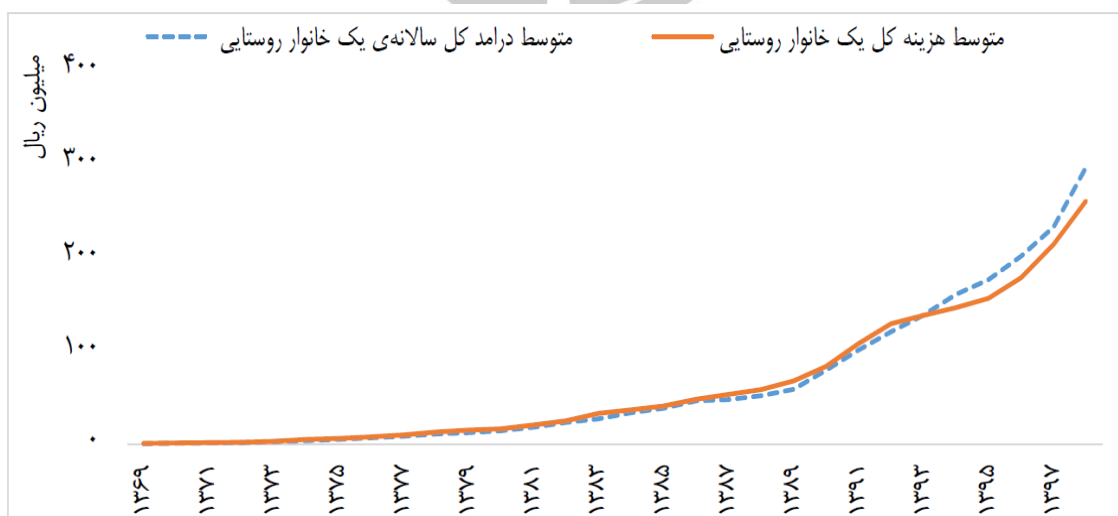

منبع: www.cbi.ir

*پائین بودن در آمد سرانه کشاورزان

از سوی دیگر یکی دیگر از منابع متداول برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی استفاده از منابع پس‌انداز شده توسط فعالان این بخش است. بررسی درآمد و هزینه خانوار روستایی بنا بر اطلاعات هزینه - درآمد خانوارهای مرکز آمار نشان می‌دهد که همواره هزینه خانوار روستایی از درآمد آنها بیشتر بوده و تنها از سال ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ درآمد خانوار روستایی از هزینه پیشی گرفته است (شکل ۳). پایین بودن درآمد نسبت به هزینه امکان پس‌انداز و سرمایه‌گذاری را از خانوارهای روستایی سلب نموده است و این امر را می‌توان یکی از دلایل توسعه نیافتگی کشاورزی دانست.

شکل ۳- درآمد و هزینه خانوار روستائیان ایران

منبع: طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوار، مرکز آمار ایران

موانع و چالش‌های اساسی سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی

به طور کلی سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ایران با موانع و چالش‌های اساسی مواجه است که برخی از آنها عبارتند از :

۱. عدم امنیت سرمایه‌گذاری در سطح اقتصاد کلان و کمبود زیربنای مناسب برای توسعه بخش کشاورزی.
 ۲. وجود تنگناهای ساختاری در بخش کشاورزی از جمله بالا بودن نرخ بی‌سوادی در میان کشاورزان و کوچک بودن اندازه مزارع و واحدهای اقتصادی که به کارگیری روش‌های نوین آبیاری و تولید را محدود ساخته است.
 ۳. سودآوری اندک در بخش کشاورزی به دلیل کوچک بودن مقیاس واحدهای بهره‌برداری و فعالیت‌ها و بالا بودن مخاطرات که منجر به کاهش تمایل به سرمایه‌گذاری در این بخش، گریز وام و سرمایه و جذب آن در سایر بخش‌های اقتصادی به‌ویژه بخش غیرمولد شده است.
 ۴. کمبود سرمایه‌گذاری در زمینه ایجاد و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی.
 ۵. کمبود سیاست‌ها و برنامه‌های تشویقی مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تولید تجاری در بخش کشاورزی.
 ۶. فقدان سازوکار ارشادی برای هدایت منابع بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری تولیدی.
 ۷. فراهم نبودن زمینه‌های جلب سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه عدم شفافیت قوانین و مقررات ناظر بر فعالیت‌های اقتصادی و وجود ریسک‌های سیاسی، اقتصادی و اجرایی.
 ۸. توسعه نیافتگی نهادها و بازار مالی کشاورزی و فقدان ابزارهای مالی مناسب جهت تأمین مالی طرح‌های میان مدت و بلند مدت بخش کشاورزی.
- از این رو برای ایجاد تحرک و سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی می‌باید اصلاحات اساسی در حوزه‌های مختلف صورت گیرد. با توجه به نقش کلیدی تأمین سرمایه و تأثیر کارکرد بازار مالی کشاورزی بر سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، اصلاح و توسعه نهادها و بازار مالی و ایجاد و به کارگیری ابزارهای مالی مناسب جهت تأمین مالی طرح‌ها در این بخش از اهمیت بسزایی برخوردار است.

جمع بندی

با توجه به روند کاهنده سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و همچنین گران بودن منابع بانکی برای فعالان بخش و از سوی دیگر نبود منابع حاصل از پس انداز در بین فعالان روستایی این بخش، بهبود سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی یکی از چالش‌های مهم پیش روی سیاستگذاران برای تدوین استراتژی توسعه بخش کشاورزی است. از

این رو تدوین استراتژی بهبود سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی یکی از الزامات اصلی تدوین راهبرد جامع بخش کشاورزی در کشور است.

